

کلید واژه ها: شبیه سازی، همانند سازی، شخصیت، ژنتیک، حکون، مطهری، قرآن کریم.

بخش نخست این مقاله را در شماره‌ی قبل ملاحظه کردید که در آن اشاره به نظرات مخالفان شبیه‌سازی شده بود و اینک بخش پایانی که نظرات موافقان شبیه‌سازی را دربر دارد پیش روی شماست.

مستندات قرآنی و روایی موافقان شبیه‌سازی

۱. استناد به اصل اباحه

برخی از فقها، در مواجهه با شبیه‌سازی که از امور مستحذته است و حکم آن در شرع نیامده است، به «اصل اباحه» استناد کرده‌اند. اصلی که مقرر می‌دارد، اگر درباره‌ی حرمت فعلی شک کردیم و دلیلی از شرع بر ممنوع بودن آن وجود نداشت، برای رفع سرگردانی حکم می‌کنیم که ظاهراً آن عمل صحیح است. بنابراین، به مکلف اختیار می‌دهد که هر یک از فعل و یا ترک یکسان است. کسانی که قائل به اباحه‌اند، به آیاتی از این دست از قرآن استناد می‌کنند:

مستندات قرآنی و روایی در شبیه‌سازی انسانی (۲)

پاسخ دهیم در باره دانش‌آموزان شبیه‌سازی انسانی به سؤالات

دکتر محمد مهدی مطهری؛
خدیجه احمدخان نسبی

یکی از
جدی ترین
دلایل علیه
شبیه سازی
انسان از طرف
مخالفان، نابودی
جنین های
ناخواسته
طی فرایند
شبیه سازی
است

به جواز شبیه سازی قائل باشند.^۱

از نظر استاد **حسن جواهری**، این کار نه تنها به عنوان اولی اشکال ندارد، بلکه ادعای حرمت آن خود عملی حرام است. یعنی کسی حق ندارد امری مشروع را حرام شمارد و بی دلیل به حرمت آن فتوا دهد.^۲

۲. در اسلام جنین انسان هم ارزش انسان نیست

یکی از جدی ترین دلایل علیه شبیه سازی انسان از طرف مخالفان، نابودی جنین های ناخواسته طی فرایند شبیه سازی است. در این باره قرآن کریم در آیهی ۳۲ سورهی مائده می فرماید: «من قتل نفساً بغير نفس او فساد فی الارض فکانما قتل الناس جميعاً» هر کسی انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد روی زمین بکشد، چنان است که گویی همه ی انسان ها را کشته است.

طی عملیات شبیه سازی، برای این که از نتیجه ی کار اطمینان حاصل شود، به جای یک تخمک ممکن است چندین تخمک بارور شود. اما پس از این که تخمک مورد نظر در رحم کاشته و از سلامتی آن اطمینان حاصل شد، جنین های اضافی نابود خواهند شد که این کار حرام تلقی می شود. زیرا در آن سلول ها حیات و قابلیت انسان شدن وجود دارد. در سورهی مبارکه ی مومنون، آیات ۱۲ تا ۱۴، مراحل پیدایش انسان و تطور آن بیان شده است: «و لقد خلقنا الانسان من سلاله من طین ثم جعلناه نطفه فی قرار مکین ثم خلقنا النطفه علقه فخلقنا العلقه مضغه فخلقنا المضغه عظاماً فکسونا العظام لحماً ثم انشأناه خلقاً آخر فتبارک الله احسن الخالقین».

ضمیمه در «انشأناه» به طوری که از سیاق برمی آید، به انسان برمی گردد؛ در آن جایی که استخوان هایی پوشیده از گوشت بود. چون او بوده که در مرحله ی اخیر، خلقتی دیگر شده است. یعنی صرف ماده های مرده و جاهل و عاجز، به موجودی زنده و عالم و قادر تبدیل می شود.^۳ کلمه ی «انشاء» به طوری که **راغب** می گوید، به معنای ایجاد چیزی و تربیت آن است. در این جمله سیاق را از خلقت به انشا تغییر داده و این به خاطر آن بوده است که دلالت کند بر این که آن چه به وجود آوردیم، حقیقت دیگری بود، غیر از آن چه در مراحل قبلی وجود داشت.

پس بیان شده است که انسان دو حیات دارد. پس از طی

«قل من حرم زینة الله التي اخرج لعباده و الطيبات من الرزق» [اعراف / ۳۲]. بگو چه کسی زینت های الهی را که برای بندگان خود آفریده، و روزی های پاکیزه را حرام کرده است. «حل لکم الطيبات» [مائده / ۵]. چیزهای پاکیزه برای شما حلال شده است.

«خلق لکم ما فی الارض جميعاً» [بقره / ۲۹]: همه ی آن چه را در زمین وجود دارد، برای شما آفرید.

«قل لا تجد فی ما اوحی الی محرماً علی طاعمه یطعمه الا ان یکون میتة» [انعام / ۱۴۵].

بگو در آن چه بر من وحی شده، هیچ غذای حرام نمی یابم؛ به جز این که مردار باشد.

از مجموع این آیات، اصل اباحه در جایی که حکم نباشد، قابل کشف است. افزون بر این، روایاتی نیز از معصومین (ع) نقل شده اند که گواه اصل اباحه هستند؛ مانند این فرموده ی **امام صادق (علیه السلام)**: «کل شیء مطلق حتی یرد فیه نهی»^۱ و هم چنین فرمودند: «کل شیء هولک حلال حتی تعلم أنه حرام بعینه فدعه من قبل نفسک».^۲

نقد و بررسی

برخی از علما معتقدند، هرگونه پیشرفت علمی که موجب ضرر و زیان به فرد و جامعه نشود، فی حد نفسه، جایز است و اصل بر اباحه است، اما اگر خطر و ضررهایی برای دیگران پیش آید و موجب تصرف در حقوق آن ها شود، حرام و غیرمجاز است. البته ضررهای جزئی که مورد اعتنا نیستند، سبب حرمت نمی شوند. جنین عملی ممکن است ذاتاً اشکالی نداشته باشد و تحقیقات علمی درباره ی آن جایز است.^۳

برخی دیگر بیان می کنند، از نظر اولی اصل اباحه است، چون آیه و یا در روایات و اجماع و دلیل عقلی بر حرمت شبیه سازی نداریم و از مسائل مستحدثه است.^۴ **آیت الله معرفت** نه تنها شبیه سازی را بنا بر اصل اباحه مجاز می داند، بلکه مدعی است: «در شیعه اصل بر جواز اجماع است» و در برابر این پرسش که عملاً برخی از فقهای شیعه قائل به حرمت اند، پاسخ می دهد که اجماع علی المبنی است. به این معنا که مبنای شیعه آن است که تا نصی بر حرمت کاری در دست نباشد، حکم بر جواز آن خواهد بود. در نتیجه منطقاً عالمان شیعه باید

مراحل اولیه، خلق جدیدی انشا می‌شود و حیات انسان آغاز می‌گردد. از آیات گوناگون قرآن کریم ناظر بر آفرینش انسان، از جمله آیه‌ی شریفه‌ی: «ثم جعلناه نطفة فی قرار مکین» استفاده می‌شود که اولین مرحله‌ی خلقت انسان زمانی است که به‌صورت نطفه در رحم استقرار می‌یابد. ذکر این نکته ضروری است که جنین کلون شده و جنینی که به کمک IVF به‌وجود می‌آید، هرچند بالقوه می‌تواند به انسان کامل تبدیل شود، ولی اگر جنین در محیط آزمایشگاهی باقی بماند، به بچه تبدیل نخواهد شد. ثانیاً، جنینی که از طریق مقاربت جنسی به‌وجود می‌آید، با زنی که آن را حمل می‌کند، ارتباط فیزیکی مستقیمی دارد. در حالی که جنین آزمایشگاهی چنین ارتباطی را ندارد.^۸ سقط جنین در لغت به معنای افتادن جنین قبل از نمو کامل در رحم است.^۹

و معلوم نیست که ایجاد جنین نه با لقاح تخمک و اسپرم، بلکه با روش شبیه‌سازی و از بین بردن آن قبل از آن که شروط حیات در آن کامل شود، حکم سقط جنین را داشته باشد و تحت شمول روایات ناظر بر پرداخت دیه قرار گیرد.^{۱۰} اگر این کار حرام بود، دور ریختن جنین آزمایشگاهی نیز حرام محسوب می‌شد. در حالی که به عقیده‌ی برخی فقها، دلیلی بر حرمت دور انداختن جنین خارج از رحم قبل از دمیده شدن روح وجود ندارد.^{۱۱}

۳. شبیه‌سازی درمانی یا پژوهشی برای بشر مفید است

یکی از هدف‌های شبیه‌سازی، همانندسازی پژوهشی انسان است؛ یعنی استفاده از جنین کلون شده برای پژوهش‌های طبی. در این روش به‌جای این که جنین را در رحم یک زن جای‌گزین کنند، جنین را به‌صورت بافت در ظروف آزمایشگاهی کشت می‌دهند. این روش تنها با هدف تولید بافت برای درمان و پیوند به‌کار می‌رود. به این ترتیب محققین می‌توانند بافت‌های موردنیاز انسان‌ها را تولید کنند، به گونه‌ای که امکان پیوند آن ارگان‌ها به انسان‌ها به سهولت ممکن باشد.

نقد و بررسی

از نظر علمی تفاوتی میان شبیه‌سازی انسانی و درمانی وجود ندارد، زیرا در هر دو مورد از یک تکنیک استفاده می‌شود. تفاوت اساسی در هدف آن‌هاست. به این معنی که در شبیه‌سازی درمانی پس از اجرای تکنیک و گرفتن سلول بنیادین، جنین به وجود آمده، از میان برده می‌شود. عالمان اهل سنت میان شبیه‌سازی درمانی و انسانی تفاوت قائل می‌شوند و اولی را مجاز و دومی را حرام می‌دانند. اما بسیاری از مخالفان شبیه‌سازی در غرب، از جمله کاتولیک‌ها، این تفاوت را نادرست و مبتنی بر سوءفهمی

مراحل اولیه، خلق جدیدی انشا می‌شود و حیات انسان آغاز می‌گردد. از آیات گوناگون قرآن کریم ناظر بر آفرینش انسان، از جمله آیه‌ی شریفه‌ی: «ثم جعلناه نطفة فی قرار مکین» استفاده می‌شود که اولین مرحله‌ی خلقت انسان زمانی است که به‌صورت نطفه در رحم استقرار می‌یابد. ذکر این نکته ضروری است که جنین کلون شده و جنینی که به کمک IVF به‌وجود می‌آید، هرچند بالقوه می‌تواند به انسان کامل تبدیل شود، ولی اگر جنین در محیط آزمایشگاهی باقی بماند، به بچه تبدیل نخواهد شد. ثانیاً، جنینی که از طریق مقاربت جنسی به‌وجود می‌آید، با زنی که آن را حمل می‌کند، ارتباط فیزیکی مستقیمی دارد. در حالی که جنین آزمایشگاهی چنین ارتباطی را ندارد.^۸ سقط جنین در لغت به معنای افتادن جنین قبل از نمو کامل در رحم است.^۹

و معلوم نیست که ایجاد جنین نه با لقاح تخمک و اسپرم، بلکه با روش شبیه‌سازی و از بین بردن آن قبل از آن که شروط حیات در آن کامل شود، حکم سقط جنین را داشته باشد و تحت شمول روایات ناظر بر پرداخت دیه قرار گیرد.^{۱۰} اگر این کار حرام بود، دور ریختن جنین آزمایشگاهی نیز حرام محسوب می‌شد. در حالی که به عقیده‌ی برخی فقها، دلیلی بر حرمت دور انداختن جنین خارج از رحم قبل از دمیده شدن روح وجود ندارد.^{۱۱}

در روایات مدت حیات اولیه چهار ماه اعلام شده و پس از چهارماه است که روح در جنین دمیده می‌شود و حیات انسانی آغاز می‌گردد.^{۱۲}

نقد و بررسی

اگر از مسئله‌ی تشبث آرا در میان فقهای اهل سنت در مورد سقط جنین بگذریم، آن‌گاه لازم می‌آید تا به شخصیت انسانی جنین در همه‌ی موارد حکم داده شود و این کاری است که در مورد تخمک‌های بارور شده‌ی اضافی در لقاح برون‌رحمی صورت نگرفته است. در لقاح برون‌رحمی، برای اطمینان از نتیجه‌ی کار، به‌جای یک تخمک گاه تا ۴۰ تخمک بارور می‌شوند. آن‌گاه سه تا پنج تخمک در رحم کاشته و دیگر تخمک‌ها منجمد می‌شوند تا نتیجه‌ی بارداری معلوم شود.

اگر این بارداری موفق بود و تخمک‌ها به حیات طبیعی خود در رحم ادامه دادند، آن‌گاه از میان این تخمک‌ها تنها یکی انتخاب و بقیه نابود می‌شوند. بنابراین به‌نظر می‌رسد که این دو حالت تفاوتی ماهوی باهم ندارند. حال جای این پرسش است که چرا

یکی از هدف‌های شبیه‌سازی همانندسازی پژوهشی انسان است؛ یعنی استفاده از جنین کلون شده برای پژوهش‌های طبی

هرچه را که خدا آفرید نواست، پس آفرینش خدا شبهه چیزی نیست. از این نظر، هر موجودی آیت خدا است

افراد را شامل نمی‌شود. نکته‌ی مهم آن است که امکان دارد، عوامل ارثی در ژنوتیپ فرد وجود داشته باشند که بدون تظاهر و آشکار شدن در فنوتیپ او به نسل بعدی منتقل شوند. پس ممکن است در پدیده‌ی شبیه‌سازی، با وجود ژنوتیپ یکسان بین اصل و فرع شبیه‌سازی شده، فنوتیپ آنان یکسان نباشد. زیرا اولاً، بروز ژنوتیپ‌ها یکسان نیست. ثانیاً، اختلافات فنوتیپی می‌تواند تابع عوامل غیر ژنتیک یعنی عوامل محیطی باشد، حضرت امیرالمؤمنین (ع) در خطبه‌ی ۱۵ «تهج البلاغه» فرمود: «آفرینش خدا روی مثال نیست.» همان طوری که خود خدا «لیس کمثله شی» است، آفرینش هم همین‌طور است. یعنی هرچه را که خدا آفرید نواست، پس آفرینش خدا شبهه چیزی نیست. از این نظر، هر موجودی آیت خدا است.^{۱۵}

سؤال اساسی این است که: «آیا کلون‌ها ظاهر و رفتار کاملاً یکسانی دارند؟» آیا شباهت ژنتیکی الزاماً باعث یکسانی هویت و شخصیت فرد کلون شده می‌شود؟ یکی از دشواری‌های این بحث از این واقعیت ناشی می‌شود که: «مهم‌ترین عامل ساختار یک فرد، توارث است یا محیط؟»

دانشمندان این پرسش را نادرست می‌دانند و معتقدند: قرار دادن نقش توارث در مقابل نقش محیط، مانند این است که بپرسیم در تشکیل نمک طعام سدیم بیشتر اهمیت دارد یا کلر. آن‌ها این پرسش را چنین مطرح کرده‌اند: «هر یک از این دو عامل برای ایجاد یک ویژگی معین تا چه اندازه اهمیت دارند؟»

به منظور پاسخ به این پرسش، رشته‌ای تخصصی به نام «ژمولولوژی» به‌وجود آمده است که روی دوقلوها مطالعه می‌کند و از آنان به‌عنوان منبع اولیه‌ی داده‌ها برای ارزیابی نقش دو عامل ارث و محیط استفاده می‌کند. هویت و شخصیت انسانی براساس عوامل متفاوتی شکل می‌گیرد که در این میان، ساختار ژنتیکی بخشی از این هویت محسوب می‌شود. لذا نمی‌توان هویت شخصی را منحصراً به هویت ژنتیکی محدود کرد. این مطلب هم‌چنین در ماده‌ی سوم اعلامیه‌ی بین‌المللی داده‌های ژنتیک انسانی، به این شرح تصریح شده است.^{۱۶} هر فردی ساختار ژنتیکی مشخصی دارد. با وجود این، هویت شخصی نباید به خصوصیات ژنتیکی محدود شود. چرا که عوامل تربیتی، محیطی، فردی، عاطفی، اجتماعی، معنوی و فرهنگی در شکل‌گیری آن نقش دارند و اصل آزادی نیز در آن دخیل

عمیق می‌دانند. مهم‌ترین اشکال که مبنای مخالفت کلیسای کاتولیک محسوب می‌شود، این است که جنین در همین مراحل اولیه نیز یک انسان بالقوه است و از این نظر دارای شأن انسانی است و نمی‌توان آن را از بین برد.^{۱۳} اما به‌نظر می‌رسد از نظر فقه اسلامی، این نوع استفاده از همانندسازی اشکالی ندارد، زیرا همان‌طور که قبلاً بیان داشتیم، ادله‌ی ناظر بر حرمت سقط جنین، مربوط به مرحله‌ی پس از استقرار و لانه‌گزینی آن در رحم است. جنینی که هنوز در مرحله‌ی اولیه قرار دارد و به رحم مادر انتقال نیافته است، چه به روش «SCNT» (شبیه‌سازی) کلون شده باشد و چه به وسیله‌ی «IVF» به‌وجود آمده باشد، پیش از انتقال به رحم، هیچ‌یک از احکام شرعی بر آن مترتب نمی‌شود. با عنایت به این که انتظار می‌رود این پژوهش‌ها به تحولات و پیشرفت‌های بسیار منتهی شوند، قابل تجویز به‌نظر می‌رسد.^{۱۴}

ابهامات در شبیه‌سازی انسان

به‌کار بردن اصطلاح کلون یا شبهه، القای خاصی را در ذهن ایجاد می‌کند و ابهاماتی را به‌وجود می‌آورد. این واژه برای مواردی به‌کار می‌رود که یک شباهت صد درصدی بین دو نسخه موجود باشد؛ مانند آن‌چه که در تولیدمثل باکتری‌ها مشاهده می‌کنیم. یکی از کژفهمی‌ها، مربوط به مفهوم خود «کلونینگ» است که آن را معادل «عین‌سازی» قلمداد کرده‌اند و معتقدند که به‌وسیله‌ی این فناوری می‌توان نسخه‌ی المثالی یک فرد را با همان ویژگی‌های ظاهری و رفتاری او عیناً تولید کرد. در ادامه، رابطه‌ی شبیه‌سازی و شخصیت بررسی می‌شود. می‌خواهیم بدانیم تا چه میزان هویت ژنتیکی فرد می‌تواند هویت شخصی او را مشخص سازد. بنابراین باید عوامل مؤثر در شخصیت انسان را بررسی کنیم.

عوامل مؤثر در شخصیت انسان الف. عوامل محیطی

«ژنوتیپ» در اصطلاح به نهاد وراثتی یک موجود زنده یا سرشت ژنتیکی او گفته می‌شود، در حالی که «فنوتیپ» صفات قابل مشاهده و آشکار شده‌ی یک ژنوتیپ را دربرمی‌گیرد. به عبارت دیگر، فنوتیپ به تظاهر و آشکار شدن صفات ارثی گفته می‌شود که قابل مشاهده‌اند و ژن‌های نهفته و آشکار نشده در

انسان در شبیه‌سازی، مقتضیات حیات حیوانی را پدید می‌آورد، ولی روح و نفس ناطقه را خداوند سبحان می‌دهد

است. «شخصیت» و در پی آن خصوصیات رفتاری، ژن نیست که بتوان با کی‌برداری دقیقاً عین آن را ساخت. این که با کلون کردن سلول بدنی **هیتلر**، **اینیشتین** یا افراد سرشناس می‌توانیم مجدداً آن‌ها را زنده کنیم تا جاودانه شوند، پندار ساده‌لوحانه‌ای بیش نیست. فرد کلون شده هرگز عین فرد اصلی نخواهد شد و عوامل محیطی برخلاف عوامل ژنتیکی، هرگز یکسان نیستند. ضمن این که سازوکارهای بسیار پیچیده‌ای در این شکل‌گیری دخیل هستند که دانش بشری هنوز بدان دست نیافته است.^{۱۷}

اگر کلون‌ها را از نظر ژنتیکی یکسان تلقی کنیم، آن‌ها مانند دوقلوهای یک تخمکی هستند که در دو زمان متفاوت متولد می‌شوند. بنابراین انتظار می‌رود، تفاوت محیطی و تغذیه‌ای بسیار بیشتر از شرایط دوقلوهای یکسان باشد.^{۱۸} یعنی هیچ‌گاه شباهت کامل نخواهد داشت. از این حیث است که گفته می‌شود: تمام آفرینش خدا ابتکاری است. این که اسمای حسناى خدا بدیع، مبدع، نوآور و مبتکر است، یعنی همان طور که در اصل خلقت توحید است، در سبک و سیاق آفرینش هم توحید است.^{۱۹}

ب. عوامل ژنتیکی

همانندی ژنوم فرد اصل و شبیه صد درصدی نیست و فرد شبیه‌سازی شده، حداقل از سه جهت با فرد اولیه متفاوت است: یکی از لحاظ سیتوپلاسم، دوم از لحاظ رحمی که در آن پرورش یافته است و سوم محیط زندگی پس از تولد. بین نیم تا یک درصد خصایص ژنتیکی از سیتوپلاسم نشئت می‌گیرند. در تکنیک SCNT، فقط ژنوم هسته‌ای متعلق به فرد اصل است و سایر ژنوم‌های ماورای کروموزومی موجود در برخی از اندام‌های خارج سیتوپلاسمی، میتوکندری‌ها و کلروپلاست‌ها متعلق به فرد دهنده سلول تخمک هستند، نه فرد اصل. تحقیقات نیز نشان داده است، گوسفند دالی در ۳۷ ژن میتوکندری با ژن‌های مربوطه در سلول دهنده متفاوت است و دالی نمی‌تواند یک شبیه ژنتیکی کامل باشد.

عملکرد ژن‌ها تا اندازه‌ای معینی تصادفی و قابل تغییر است. مثلاً درباره‌ی گربه‌ای که در سال ۲۰۰۱ شبیه‌سازی شد، گفته می‌شود که ژن‌های موجود روی کروموزوم X که در تعیین رنگ موی گربه مؤثر بوده‌اند، به‌صورت تصادفی غیرفعال

می‌شوند که در این صورت، گربه‌ای تولید شده با گربه‌ی اولیه از نظر ظاهری متفاوت می‌شود.^{۲۰} متفاوت بودن محیط در دو فرد کلون واصل نسبت به دوقلوهای یکسان پیچیده‌تر خواهد بود. بنابراین، دوقلوهای یکسان به این دلیل که در رحم واحد و در اغلب موارد بعد از تولد در شرایط محیطی یکسان زندگی می‌کنند، ممکن است بیش از کلون واصل به هم شباهت داشته باشند. دوقلوهای یکسان به احتمال بیشتری کی‌ها یا کلون‌های ژنتیکی خالص هستند.

اشخاص کلون شده که با انتقال هسته شکل می‌گیرند، در DNA میتوکندریال خود تفاوت دارند. اگر این افراد در شرایط متفاوتی رشد کنند، در معرض تأثیرات اپی‌ژنتیک بسیار متفاوتی در رحم، قبل و بعد از تولد قرار خواهند گرفت. فوتوپ‌های آن‌ها احتمالاً بسیار متفاوت است و رفتار و عقاید آن‌ها با فرد اصلی فرق دارد.^{۲۱} همچنین ممکن است در آینده تفاوت‌های بیشتر در نتیجه نداشتن میتوکندری یکسان در کلون رخ می‌دهد.^{۲۲}

نتیجه‌گیری

هیچ‌کدام از عوامل یاد شده، چون محیط‌های زیستی، اجتماعی، فرهنگی، هویت ژنتیکی، به تنهایی نمی‌توانند هویت شخصیت افراد را مشخص سازند، بلکه هر کدام به نحو اقتضایی تأثیرگذار هستند. طبق نظر بسیاری از دانشمندان، هویت شخصی از مجموعه عوامل ژنتیکی و دیگر عواملی که ما آن‌ها را تحت عنوان عوامل محیطی آورده‌ایم، شکل می‌گیرد. مرحوم دکتر **کاظمی**، رییس مؤسسه‌ی رویان در این خصوص می‌گوید: «در شکل‌گیری شخصیت انسان مثلث ژن، تربیت و محیط تأثیرگذار است. اگر کلون‌ها در محیط متفاوت و با تربیت متفاوت باشند، حتی افراد دارای ژن یکسان نیز کاملاً شبیه هم نخواهند شد.»^{۲۳}

آفرینش روح در کلون‌ها

انسان دارای دو حیات است: حیات حیوانی و حیات انسانی. انسان در شبیه‌سازی، مقتضیات حیات حیوانی را پدید می‌آورد، ولی روح و نفس ناطقه را خداوند سبحان می‌دهد. کشاورز در ایجاد حیات دانه‌های گندم دخالت دارد، ولی خلق‌کننده نیست. او فراهم‌کننده‌ی شرایط حیات برای یک ماده است همان‌طور

انسان در شبیه‌سازی، مقتضیات حیات حیوانی را پدید می‌آورد، ولی روح و نفس ناطقه را خداوند سبحان می‌دهد

وقتی افراد به این نکته واقف باشند که شبیه نیز یک انسان به مفهوم جامع کلمه به شمار می‌آید و دارای تمام حقوق و تکالیف انسانی است، در آن صورت بهتر می‌توان رابطه‌ی او را با دیگران از حیث حقوقی تحلیل کرد. در نتیجه می‌توان گفت که امکان ندارد کپی کاملاً مشابهی از افراد پدید آورد و هیچ‌کس نمی‌تواند خود را تکثیر یا شبیه‌سازی کند. زیرا تشخیص هر کس به تجارب روانی بستگی دارد که قابل انتقال نیست. اگر فرض کنیم که شخصی دست به شبیه‌سازی با استفاده از هسته‌ی سلول جسمی خود بزند، ممکن است از نظر بیولوژیکی تلمرزی ۹۷ درصد به او نزدیک و با او مشابه باشد، اما شاید کمتر از یک درصد از نظر هویتی و تجربه‌های زیستی با او یکسان باشد.^{۲۷} سخن کوتاه، امکان انتقال تجارب منحصر به فرد که تعیین‌کننده‌ترین عنصر هویت شخصی است، از طریق شبیه‌سازی انسانی ممکن نیست و شبیه‌سازی، کسی را از فرد به‌وجود نمی‌آورد.

پی‌نوشت

۱. صدوق، بی‌تا، ج ۱: ۳۱۷.
۲. کلینی، ۱۳۸۵، ج ۵: ۳۱۲.
3. www.sanei.org
4. www.makaremshirazi.org
۵. معرفت، بی‌تا.
۶. جواهری، بی‌تا: ۱۹.
۷. طباطبایی، ۱۳۹۷، هـ: ۲۶ و ۲۷.
۸. صادقی، ۱۳۸۴: ۸۷.
۹. معین، ۱۳۳۳، ج ۲.
10. www.alhakeem.com
11. www.MONTAZERI.WS/FARSI/PEZ/HTML/۰۰۱۲.HTM
۱۲. طباطبایی، ۱۳۹۷، هـ: ۱۵: ۱۹.
۱۳. صادقی، ۱۳۸۴: ۸۶.
۱۴. همان، ص ۸۸.
۱۵. جوادی آملی، خطبه‌ی نماز جمعه‌ی قم، ۱۳۸۲/۱/۱۵.
۱۶. محمدی، ۱۳۸۷: ۲۸۷.
۱۷. همان، ص ۲۸۸.
۱۸. ناطمی، هاشمی و شریفی، ۱۳۸۵: ۲۰.
۱۹. جوادی آملی، نماز جمعه‌ی قم، ۱۳۸۲/۲/۱۵.
۲۰. محمدی، ۱۳۸۷: ۲۸۳ و ۲۸۴.
۲۱. ترانسون و گاردنر، ۱۳۸۳: ۱۲۷.
۲۲. ناطمی، هاشمی و شریفی، ۱۳۸۵: ۲۰.
۲۳. کاظمی، بی‌تا.
۲۴. صارمی و دلگشایی، ۱۳۸۳: ۴۱.
25. Paracelsus
۲۶. همان، ص ۴۹.

که در آیات ۶۳ و ۶۴ سوره‌ی واقعه خداوند می‌فرماید: «فرایتم ما تحرثون أنتم تزرعونه ام نحن الزارعون». آیا هیچ درباره‌ی آن چه کشت می‌کنید، اندیشیده‌اید؟ آیا شما آن را می‌رویانید یا ما می‌رویانیم؟

شهید بزرگوار استاد مطهری به این پرسش‌ها چنین پاسخ می‌دهد: «بشر اگر روزی چنین توفیقی حاصل کند، از نظر علمی کار مهمی کرده است. ولی از نظر دخالت در ایجاد حیات، همان مقدار دخالت دارد که پدر و مادر از طریق تناسل در ایجاد حیات فرزند دخالت دارند و یا کشاورز در ایجاد دانه. در نتیجه، فقط خداوند است که قدرت آفرینش روح را دارد و هرگز انسان‌ها قادر به خلق عنصر روح نیستند؛ گرچه توانایی ایجاد کلون انسان را داشته باشند (نشریه‌ی پرسمان، ۱۳۸۶).

انسان‌های حاصل از شبیه‌سازی ممکن است از نظر ویژگی‌های جسمی با انسان‌دهنده‌ی هسته، مشابه باشند، ولی کلون، نسخه‌ی اصلی و عین او نیست. هر انسان روح منحصر به فرد خود را دارد که خداوند به او عطا کرده است.^{۲۴} **پاراسلسوس**^{۲۵}، پزشک و شیمی‌دان سوئیسی بر این باور است که برای آفریدن چیزهای طبیعی در دنیا دو راه وجود دارد: روش اول به وسیله‌ی طبیعت است، یعنی منشأ از پیش تعیین شده‌ای که خواص تمام موجودات زنده و غیرزنده را در جهان تعیین می‌کند. و روش دوم از طریق دستکاری و دخالت انسان در این منشأ است. یعنی هنر، دخالت در قوانین این دنیا عاری از اشکال است، زیرا انسان تنها ترکیب این جهان طبیعی را دستکاری می‌کند، نه اصول بنیادی منشأ آن را.^{۲۶}

داشتن شبیه، پایان مرگ و میر نیست

تصور غلط دیگر که باید اصلاح شود، این است که داشتن شبیه، پایان مرگ و میر نیست. می‌توان این شیوه از تولیدمثل را استمرار دقیق و ظریف حیات والد محسوب داشت. از لحاظ منطقی نیز، بچه‌های واقعی باعث کاهش آثار مرگ حقیقی شوند. شبیه داشتن به مفهوم لغوی ممکن است آرمان برخی از انسان‌ها باشد، اما واقعیت این است که آن را باید در ناکجاآباد جست. نتیجه‌ی حقوقی این تحلیل نیز علاوه بر جدایی شخصیت اصل و شبیه، آثاری است که از لحاظ دیون وارث در رابطه‌ی بین شبیه و اصل وجود دارد.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی.
۲. اسلامی، سیدحسن. شبیه‌سازی انسانی از دیدگاه آیین کاتولیک و اسلام. مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب. قم. ۱۳۸۶.
۳. ابن کثیر. تفسیر القرآن العظیم. دارالکتب العلمیه. بیروت. ۲۰۰ م.
۴. ابن بابویه قمی. من لا یحضره الفقیه. ناشر جماعة المدرسین. ۱۹۴۶.
۵. امینی، علیرضا؛ کریمی، زهره؛ ملازم، زهرا. شبیه‌سازی از دیدگاه اسلام، دیدگاه‌های اسلام در پزشکی. معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مشهد. ۱۳۸۴.
۶. ترانسون، آن و گاردنر، دوپل. لغای آزمایشگاهی. ترجمه عباس افلاطونیان و ویکتور یا حبیبزاده. انتشارات تیمورزاده. تهران. ۱۳۸۳.
۷. جوادی آملی، عبدالمجید. نظرات حضرت آیت‌الله جوادی آملی پیرامون شبیه‌سازی، دیدگاه‌های اسلام در پزشکی. معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مشهد. ۱۳۸۴.
۸. النخادمی، مختار. الاستساح بدعة العصر. داروحي القلم، بیروت. ۱۴۲۵ هـ.ق.
۹. حر عاملی، محمدبن حسن. تفضیل و وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعه. آل‌البیت. قم. ۱۴۰۹ هـ.ق.
۱۰. دورلند، ویلیام و نیومن، الکساندر. فرهنگ پزشکی. ترجمه محمد هوشمند ویزه. انتشارات کلمه، ۱۴.
۱۱. رحیمی، حبیب‌الله. شبیه‌سازی درمانی (رویکردهای اخلاقی، فقهی و حقوقی)، اخلاق زیستی (بیواتیک). انتشارات سمت. چاپ دوم. ۱۳۸۵.
۱۲. راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ قرآن. تحقیق ندیم مرعشلی. المكتبة المترضیة لاحیاء الآثار الجعفریة. [بی‌تا].
۱۳. صادقی، محمود. همانندسازی انسان از نظر مراجع ادیان آسمانی و بررسی آن از نظر فقه اسلامی، اخلاق زیستی (بیواتیک). انتشارات سمت. چاپ دوم. ۱۳۸۴.
۱۴. صرمی، ابوطالب و دلگشایی، سرام. شبیه‌سازی، کلونینگ، انتشارات خلوص. ۱۳۸۳.
۱۵. صادقی، محمدرضا و آخوندی، محمد مهدی. ضرورت به‌کارگیری تکنیک‌های باروری کمکی در تولیدمثل انسان. روش‌های نوین تولیدمثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق. انتشارات سمت. چاپ دوم. ۱۳۸۲.
۱۶. طباطبایی، محمدحسین. المیزان فی تفسیر القرآن. دارالکتب الاسلامیة، چاپ سوم. ۱۳۹۷ هـ.ق.
۱۷. طوسی، ابوجعفر محمدبن حسن. البتیان فی تفسیر القرآن. مکتب الاعلام الاسلامی. ۱۴۰۹ هـ.ق.
۱۸. طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن. مجمع‌البیان لعلوم القرآن. دار احیاء التراث العربی. بیروت. ۱۳۷۹ هـ.ق.
۱۹. علوان، توفیق محمد. الاستسناخ البشری بین القرآن و الحلم الحدیث، المنصورة. دارالوفاء. ۱۹۹۸ م.
۲۰. علوی قزوینی، سیدعلی. «آثار حقوقی تلقیح مصنوعی انسان». مجله‌ی نامه‌ی مفید. شماره‌ی سوم. سال اول.
۲۱. قربان‌نیا، ناصر. حکم تکلیفی و وضعی انتقال جنین تکون یافته از اسپرم و تخمک زن و شوهر قانونی به رحم زنی زیگر، روش‌های نوین تولیدمثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق. انتشارات سمت. چاپ دوم. ۱۳۸۲.
۲۲. کلینی، محمدبن یعقوب. اصول کافی. ترجمه‌ی صادق حسن‌زاده، نشر قائم آل محمد. ۱۳۸۵.
۲۳. کاظمی، سعید. «گفت‌وگو با آیت‌الله مکارم شیرازی» فصل‌نامه‌ی فقه. شماره‌ی ۴۷.
۲۴. گرین، فیزیولوژی بالینی. ترجمه‌ی علی صادقی و فرخ شادان. انتشارات کلمه. تهران. ۱۳۶۸.
۲۵. معرفت، محمدهادی. «گفت‌وگو با آیت‌الله معرفت». کاوشی نو در فقه. فصل‌نامه‌ی فقه. شماره‌ی ۴۶.
۲۶. معرفت، محمدهادی. «گفت‌وگو با آیت‌الله معرفت». کاوشی نو در فقه. فصل‌نامه‌ی فقه. شماره‌ی ۴۷.
۲۷. مبلغی، احمد. زوایای پیدا و پنهان شبیه‌سازی در گفت‌وگو با اندیشوران حوزه. فصل‌نامه‌ی فقه. شماره‌ی ۴۷.
۲۸. معین، محمد. فرهنگ فارسی. انتشارات امیرکبیر. تهران. ۱۳۶۳.
۲۹. محمدی، علی. شبیه‌سازی انسان، ملاحظات علمی، اخلاقی، حقوقی و فقهی. دفتر نشر معارف. قم. ۱۳۸۷.
۳۰. سمرقندی، محمدبن مسعود بن عبّاش. تفسیر عبّاشی. مکتبۃ العلمیة الاسلامیة. تهران. [بی‌تا].
۳۱. مطهری، مرتضی. مقالات فلسفی. انتشارات حکمت. تهران. [بی‌تا].
۳۲. مؤمن، محمد. شبیه‌سازی. ترجمه‌ی عباس جلالی. مجله‌ی فقه (کاوشی در فقه). شماره ۴۶. ۱۳۸۵.
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه. انتشارات اسلامیة. تهران. ۱۳۵۳.
۳۴. محمد رأفت عثمان. فتاوی فقیه حول المستجدات العلمیة. موجود در سایت www.islamonline.net.
۳۵. لقمان‌زاده، رضا. فیزیولوژی تولیدمثل. انتشارات مشاهیر. ۱۳۸۲.
۳۶. موسوی بجنوردی. «شش فراهم‌کننده مقتضیات است». روزنامه‌ی همشهری. شماره‌ی ۲۹۶۲. ۸۳/۹/۱۴.
۳۷. همانندسازی در اسلام حرام نیست. خبرگزاری ایسنا. ۸۳/۹/۱۰.
۳۸. محقق داماد، مصطفی‌میرگرد مسائل فقهی و حقوقی انتقال جنین. ویژه‌نامه‌ی سمپوزیم. [بی‌جا]. [بی‌تا].
۳۹. مؤمن، محمد. «سخنی درباره‌ی تلقیح». ترجمه‌ی موسی دانش (جعفرزاده). مجله‌ی فقه اهل بیت. شماره‌ی ۴.
۴۰. مجلسی، محمدباقر. بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار. مؤسسه الوفاء. بیروت. چاپ دوم. ۱۴۰۳ هـ.ق.
۴۱. ناظمی، علی؛ هاشمی، مهرداد؛ شریفی، شهر آشوب. شبیه‌سازی انسان. انتشارات آییز. ۱۳۸۵.
۴۲. نورمحمدی، غلامرضا. شبیه‌سازی انسان، بیم‌ها و امیدها. دفتر نشر معارف. ۱۳۸۴.
۴۳. نجفی، محمدحسن. جواهر الکلام. تصحیح محمد قوچانی. چاپ مؤسسه‌ی اسماعیلیان. قم. ۱۳۷۵.
۴۴. هاردی، مادرک. لجاج. ترجمه‌ی ریحان میردامادی. تهران شهر آب: آینده‌سازان. ۱۳۸۳.
45. <http://www.shareh.com/new/Persianmagazine/figh/46,47/01.htm>
46. <http://www.maharemshirazi.org/estefaa>
47. <http://www.alhakeem.com/arabic/fqh/etensakh/quest1.htm>
48. <http://www.montazeri.ws/farsi/pezh/html/0012.htm>
49. www.saaeni.org